

DILLEN, A., *'Vader, moeder zult gij eren': vloek of zegen? Bespreking van het vierde gebod vanuit het contextuele denken van Ivan Boszormenyi-Nagy*, in *Rondom Gezin* 21 (2000) nr. 4, 260-273.

'Vader, moeder zult gij eren': vloek of zegen?

Bespreking van het vierde gebod vanuit het contextuele denken van Ivan Boszormenyi-Nagy

Annemie Dillen

Het 'contextuele denken' van Ivan Boszormenyi-Nagy (verder weergegeven als: Nagy)¹ daagt ons uit om de ouder-kind-relatie vanuit een bijzonder licht te beschouwen. In het artikel 'Gezinsrelaties vanuit het perspectief van Nagy', dat verschenen is in het vorige nummer van *Rondom Gezin*, werden reeds enkele kernbegrippen van het contextuele denken toegelicht en met voorbeelden geïllustreerd. In deze tekst zullen de basisbegrippen verder besproken worden vanuit het perspectief van de ouder-kind-relatie. Annemie Dillen, studente aan de faculteit Godgeleerdheid van de katholieke universiteit van Leuven confronteert de visie van Nagy met bijbelse inzichten.

*'(...) en misschien ben ik geworden
wat jij helemaal niet wou
maar, papa,
ik lijk steeds meer op jou (...)'*

(Stef Bos)

INLEIDING

Over de ouder-kind-relatie, de meest fundamentele – want onverbreekbare – relatie in het menselijk leven wordt reeds eeuwen nagedacht. Ook de bijbelse traditie doet immers uitspraken over de relatie tussen ouders en kinderen. Vooral het vierde gebod uit de decaloog is bekend. 'Vader, moeder zult gij eren', luidt het in de traditionele rijmvorm van de Tien Geboden. Wat kan dit 'gebod' voor ons vandaag nog betekenen? Kan het contextuele denken ons helpen om deze vraag te beantwoorden, ondanks Nagy's eigen stilzwijgen over godsdienst? En kan anderzijds het joodse en christelijke spreken over ouder-kind-relaties, zoals in het vierde gebod, zinvolle aanvullingen geven bij het contextuele denken? Zijn

er geen situaties waarin het 'eren' van de ouders onmogelijk, ja zelfs onverantwoord is? Wat te doen in situaties van incest en kindermishandeling? Moet niet tevens de nadruk gelegd worden op het belang van gepaste zorg van ouders voor hun kinderen? Wordt het vierde gebod anders geen 'vloek'? Is het mogelijk dat het gebod om de ouders te eren een 'zegen' betekent? Deze vragen, op het snijpunt van geloof, bijbelse traditie, psychotherapie en levenservaringen, verdienen een nadere beschouwing².

'EER UW VADER EN UW MOEDER' EN LOYALITEIT

LEGAAT

Nagy spreekt over het 'legaat van kindloyaliteit'. Een legaat is enerzijds de 'erfenis' die kinderen van hun ouders krijgen, zoals de waarden, verwachtingen en gedragingen die via de opvoeding meegegeven worden. Deze erfenis impliceert anderzijds ook steeds een opdracht, een mandaat. Elk kind wordt door zijn naaste verwanten en door anderen ertoe opgeroepen om verantwoordelijkheid op te nemen, voor zijn eigen leven en voor het leven van de toekomstige generaties. De 'erfenis' mag niet verloren gaan, maar moet integendeel 'verrijkt' worden. Deze opdracht is niet altijd even eenvoudig. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat een kind wiens beide ouders gestorven zijn omwille van overmatig drankgebruik, veel moeite zal hebben om zijn eigen alcoholgebruik te beperken. Toch wordt het kind

geconfronteerd met een legaat vanwege de vorige en de volgende generaties dat vraagt om 'verantwoordelijk gedrag', dat meer is dan een loutere imitatie van de ouders. Een matiging in alcoholgebruik, in dit geval!

LOYALITEIT

Een onderdeel van het legaat is loyaliteit. Een kind is aan zijn ouders loyaliteit verschuldigd (evenals de ouders tot loyaliteit en verantwoordelijkheid geroepen zijn tegenover hun kinderen). De loyaliteit van het kind vindt zijn oorsprong reeds bij de geboorte: het kind heeft van zijn ouders immers het geschenk van het leven gekregen. Onafhankelijk van het feit of ouders al dan niet zorg dragen voor hun kinderen, staan alle kinderen dus volgens Nagy in een loyaliteitsverhouding tegenover hun (biologische) ouders. Vandaar dat Nagy wijst op het belang van contact met de biologische ouders voor adoptie- en pleegkinderen, evenals voor kinderen van gescheiden ouders. Iemand zou kunnen opmerken dat hij of zij toch niet gevraagd heeft om geboren te worden en dat de (biologische) ouders in feite toch niets gegeven hebben³. Nagy meent echter dat er steeds een basale vorm van 'loyaliteit' is van een kind ten opzichte van zijn ouders. Hij is zich er van bewust dat zijn uitspraken soms erg normatief lijken. Nagy's theorie lijkt soms te suggereren dat iedereen loyaal moet zijn tegenover zijn ouders. Dat is echter niet de eerste bekommernis van Nagy. Hij vertrekt vanuit de vaststelling dat ieder mens doordat hij uit zijn ouders geboren is, loyaal is tegenover

deze ouders. Daarbinnen wil hij mogelijkheden zoeken om deze loyaliteit op een positieve en constructieve wijze vorm te geven.

DE WAARDE VAN LOYALITEIT EN VAN HET EREN VAN DE OUDERS

Het bijbelse spreken over 'eren' van de ouders kan vergeleken worden met het begrip 'loyaliteit' van Nagy. Nagy's theorie bevestigt de waarde van het bijbelse gebod 'eer uw vader en uw moeder'. De ontwikkeling van een kind wordt niet bevorderd wanneer de basale loyaliteit die elk kind tegenover zijn ouders heeft niet kan worden geuit. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een moeder een kind verbiedt om op een positieve wijze over de vader te spreken⁴, of wanneer een pleegkind alle gedragingen die verwijzen naar het milieu van herkomst (bijvoorbeeld 'roken' of 'weinig belang hechten aan school') zonder meer moet opgeven. Loyaal zijn tegenover de ouders, maar vooral: aan deze loyaliteit gestalte geven, is belangrijk voor het welzijn van een kind (ook van een volwassen kind). Een kind bouwt

De ontwikkeling van een kind wordt niet bevorderd wanneer de basale loyaliteit die elk kind tegenover zijn ouders heeft niet kan worden geuit. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een moeder een kind verbiedt om op een positieve wijze over de vader te spreken, of wanneer een pleegkind alle gedragingen die verwijzen naar het milieu van herkomst zonder meer moet opgeven.

immers 'verdienste' op door aan zijn ouders 'loyaliteit' te betuigen. En deze 'verdienste' motiveert het kind om zich ook in andere relaties op een positieve manier te ontplooien. Een voorbeeld: een kind van twaalf biedt geregeld spontaan aan om te helpen afwassen. Zijn ouders geven hem daar veel erkenning voor: het kind krijgt bijvoorbeeld heel wat complimenten voor zijn hulpvaardigheid. Dit kind krijgt op die manier meer zelfvertrouwen. Wanneer dit kind op kamp is met de jeugdbeweging, zullen er zich waarschijnlijk weinig problemen voordoen. Er zijn echter ook kinderen die op kamp voortdurend (en op een storende wijze) om aandacht vragen. Eén van de (vele) oorzaken hiervan zou wel eens kunnen liggen bij het gebrek aan erkenning voor de inzet thuis.

Het belang van 'eren van de ouders' en 'loyaliteit uitdrukken' zal ook verder nog besproken worden (zie 'zegen'). De vraag is echter vooral wat dit 'eren' kan inhouden.

GEHOORZAAMHEID?

TRADITIONELE INTERPRETATIE

Het vierde gebod uit de decaloog werd (en wordt?) al te vaak geïnterpreteerd als een oproep tot gehoorzaamheid van jonge kinderen aan hun ouders. De *Katechismus van de katholieke kerk* uit 1995 is daar een recente getuige van. Bij de interpretatie van het vierde gebod wordt verwezen naar een passage uit de brief van Paulus aan de Efezen: 'Kinderen, gehoorzaam je ouders in de Heer, zo hoort het.

Eer uw vader en uw moeder, zo luidt het eerste gebod waaraan een belofte verbonden is op dat het u goed mag gaan en u lang mag leven op aarde' (Ef 6,1-3)⁵. Verder kan men lezen: 'De kinderen zijn aan hun ouders eerbied, dankbaarheid, passende gehoorzaamheid en hulp verschuldigd'⁶. 'Gehoorzaamheid' op zich is natuurlijk wel belangrijk in de ouder-kind-relatie. Kinderen die nooit doen wat de ouders vragen, worden al snel 'probleemkinderen'. Toch betekent het vierde gebod veel meer dan 'gehoorzamen' en is het niet enkel tot jonge kinderen gericht. Het contextuele denken van Nagy opent onze ogen voor de vele verschillende manieren waarop kinderen loyaal kunnen zijn tegenover hun ouders en hen met andere woorden kunnen 'eren'.

ONZICHTBARE LOYALITEIT

Loyaliteit, hierboven reeds in verband gebracht met 'eren', betekent dus niet noodzakelijk dat men de ouders slaafs moet gehoorzamen of de wegen gaan die door hen voorgeschreven zijn. We merkten reeds op dat het 'legaat' dat iedereen meekrijgt, impliceert dat men de destructieve ballast integreert en verwerkt tot een positieve kans en uitdaging voor de toekomst, die verschilt van het verleden. Denk bijvoorbeeld aan een situatie waarin de ouders een zeer moeilijke huwelijksrelatie hebben en slechts zeer beperkt een 'voorbeeld' kunnen zijn wat relatievorming betreft. De dochter van deze ouders is er vanuit haar legaat toe geroepen om wel een duurzame en gelukkige relatie op te bouwen. Hoe-

wel sommige kinderen zich deloyaal zouden voelen als ze het 'beter' doen dan hun ouders, vragen 'loyaliteit', 'legaat' en 'eren' van de ouders vragen niet om imitatie⁷. Een puber die zich op heel veel vlakken tegen zijn ouders afzet, kan toch 'loyaal' zijn aan zijn ouders. Ouders ervaren dit echter niet altijd even sterk. In bepaalde gevallen Nagy spreekt over 'onzichtbare loyaliteit'. Vermits elk kind 'existentieel' loyaal is tegenover zijn ouders, kan de loyaliteit nooit volledig verdwijnen: ze kan alleen niet gezien worden. Een meisje van dertien schrijft in haar dagboek: 'Daarnet heb ik gedacht: als ik nou eens een ongeluk kreeg waardoor ik dood ging. Dat zou misschien een oplossing zijn. Ze zouden dan misschien een beetje verdriet kunnen delen en voor de andere kinderen bij elkaar blijven'⁸. Een uit-

Een puber die zich op heel veel vlakken tegen zijn ouders afzet, kan toch 'loyaal' zijn aan zijn ouders. Ouders ervaren dit echter niet altijd even sterk.

spraak van een jonge vrouw, wiens ouders gescheiden zijn, toont eveneens aan hoe schijnbaar deloyaal en lastig gedrag toch een teken kan zijn van grote loyaliteit: 'Met hun scheiding heb ik veel minder last gehad dan met de destructieve relaties van mijn moeder achteraf. Ik nam het op me om mijn moeder voor ongelukken te beschermen. Ik probeerde een bliksemafleider te zijn: alle negatieve aandacht naar mij toe trekken, en dan hopen dat zij gespaard bleef'⁹. Het is zeer waarschijnlijk dat de moeder van dit meisje het gedrag van haar dochter afkeurde en dat ze zich door haar onbegrepen voelde. Het contextuele gedachtegoed legt de nadruk op het zoeken naar deze verborgen vormen van loyaliteit, door te zoeken naar mogelijkheden om met elkaar te praten in een open dialoog. In de groei naar een betere verstandhouding tussen moeder en dochter is het belangrijk dat beiden leren zien hoe de ander de loyaliteit vorm geeft en dat beiden ook zoeken naar 'betere', meer 'zichtbare' manieren om deze loyaliteit tot uitdrukking te brengen.

GROEI PROCES

Het eren van de ouders is ook mogelijk door 'on gehoorzaam' te zijn. In vele gevallen is dat wel geen ideale situatie. Toch moet ook in minder-dan-ideale omstandigheden en gezinsrelaties gezocht worden naar een betere verstandhouding en naar mogelijkheden tot ont-plooiing voor elk individu. Wanneer ouders zich bewust worden van de 'loyaliteit' die bij hun opstandige zoon of dochter toch aanwezig

Een moraliserend afkeuren van 'opstandig' gedrag, geeft weinig motivatie om het in de toekomst anders te doen.

is, ontstaan er nieuwe mogelijkheden. Ouders gaan het gedrag van hun kind met andere ogen bekijken. De 'ondankbare' zoon, die zich op alle vlakken lijkt af te zetten tegen zijn ouders en hen enkel last lijkt te brengen, bezorgt zijn ouders niet enkel miserie. Hij wil misschien (onbewust) zijn ouders afschermen van het verdriet om de overleden dochter door de aandacht op zich te trekken en hen uit te dagen' voor hem te zorgen of zich over hem zorgen te maken. Als dit 'bewustwordingsproces' in gang gekomen is, kunnen de ouders en het kind samen zoeken naar andere, meer aanvaardbare vormen om de loyaliteit te uiten. Zo worden geleidelijk stappen gezet op weg naar het 'grotere goed', een duidelijke vormgeving van 'loyaliteit', een bewust eren van de ouders¹⁰. De beginsituatie om dit 'grotere goed', de bewuste naleving van het bijbelse gebod, te bereiken is echter niet in alle families dezelfde. In de katholieke traditie wordt daar soms te weinig rekening mee gehouden. De *Katechismus* zegt echter over ongehoorzaamheid enkel: 'Wanneer een kind ervan overtuigd is dat het zedelijk slecht is om aan een bepaald bevel te gehoorzamen, mag het dit echter niet uitvoeren'¹¹. In sommige gezinssituaties lijkt er voor het kind in eerste instantie geen andere uitweg dan 'onzichtbaar loyaal' en 'on gehoorzaam' te zijn tegenover de ouders. De jongere verdient ook in deze situatie 'erkenning'. Een

moraliserend afkeuren van 'opstandig' gedrag, geeft immers weinig motivatie om het in de toekomst anders te doen.¹²

MATERIEEL ONDERHOUD DOOR VOLWASSEN KINDEREN

Bovenstaande uitspraak uit de *Katechismus* lijkt vooral voor jonge kinderen bedoeld te zijn. Vaak wordt immers gedacht dat het vierde gebod, eer uw vader en uw moeder, vrijwel uitsluitend voor kleine kinderen bedoeld is. Dat is zeker niet het geval. In de bijbelse context waarin het vierde gebod tot stand gekomen is, zou het 'eren' vooral een materiële betekenis gehad hebben. Ook de verklaring die in de voetnoot van de *Willibrordvertaling* van de bijbel (1995) is opgenomen, gaat in deze richting: 'Het gebod denkt met name aan de zorg van de kinderen voor hun ouders als deze oud geworden zijn'¹³. Jezus' uitspraken over de relatie tot de ouders verwijzen ook naar het materieel onderhouden van de ouders door de kinderen als vorm van 'eer'¹⁴.

Naast 'gehoorzaamheid' en 'materieel onderhoud' zijn er echter nog talloze andere mogelijkheden om ouders te eren, zowel voor jonge als voor volwassen kinderen.

HET GEVENDE KIND

1001 MANIEREN WAAROP KINDEREN AAN OUDERS 'GEVEN'

Nagy merkt steeds opnieuw op hoe belangrijk het is dat ouders zien hoeveel een kind hen kan geven en hoezeer het kind hen, om het

met bijbelse termen te zeggen, 'eer bewijst'. De glimlach van een kleine baby, het kindje dat ophoudt met huilen als de vader of de moeder het in de armen nemen, de spontane knuffel van een kind, de tekening voor de mama, de vraag om te kunnen helpen bij de afwas, enzovoort, het zijn allemaal manieren waarop een kind aan zijn ouders geeft. In sommige situaties wordt van het kleine kind zelfs zeer veel verantwoordelijkheid geëist. Denken we bijvoorbeeld aan een kind van negen dat geregeld op de kleinere kinderen moet passen, aan een zoon van elf die zijn vader, die het huis uitgegaan was, een brief schrijft met de vraag om toch weer thuis te komen wonen, of aan een dochter van twaalf die het hele huishouden doet, omdat haar moeder zwaar ziek is. Kinderen zijn meestal bereid om zeer veel te geven aan hun ouders, vanuit een grote loyaliteit.

ERKENNING

Dit 'geven' wordt echter niet altijd gezien. Wanneer het geven van het kind voortdurend genegeerd wordt, dan is er sprake van 'uitbuiting': de balans van geven en nemen geraakt grondig verstoord. Het kind geeft als het ware 'teveel'. Een voorbeeld. De moeder is in gesprek met een vriendin. De dochter van vijf vraagt echter voortdurend om aandacht en weent

Nagy merkt steeds opnieuw op hoe belangrijk het is dat ouders zien hoeveel een kind hen kan geven en hoezeer het kind hen, om het met bijbelse termen te zeggen, 'eer bewijst'.

Uit: J. Bulckens (red.) et al., *Al de dagen van ons leven*, Avebode-Kampen, 2000, p. 69.

veel. Op die manier verstoort ze het gesprek. De moeder wordt boos en stuurt het kind weg. Dit meisje wordt echter niet erkend voor wat ze aan de moeder (en de vader) wil geven. Het kind merkt immers dat de moeder allerlei negatieve dingen over de vader vertelt tegen de vriendin en dat ze altijd huilt wanneer ze zulke gesprekken met die vriendin heeft. De dochter wou de moeder afleiden en opvrolijken en wou de aandacht van de moeder op iets anders vestigen. Ze wilde niet dat haar vader zwart gemaakt werd. Wanneer het kind echter herhaaldelijk weggestuurd wordt, wanneer het probeert te troosten, kan de zelfwaarde en het zelfvertrouwen van het kind er ernstig onder lijden. Het kind dat steeds maar geeft en geeft en vrijwel nooit erkenning krijgt hiervoor, verworft destructief recht, bijvoorbeeld in het geval van incest of wanneer een te jonge zoon 'relatiebemiddelaar' wordt voor zijn ouders. Destructief recht ontstaat wanneer iemand op een of andere wijze onrecht wordt aangedaan. In dat geval blijft het recht om te ontvangen wat nog niet gegeven is, nog steeds blijft be-

staan¹⁵. De kans dat het kind zich later op dit destructief recht gaat beroepen en zich zelf uitbuitend gaat opstellen in de relatie met vrouw en kinderen, is groot. Het (volwassen) kind blijft echter steeds ook verantwoordelijk voor zijn eigen leven en dat van anderen in de toekomst. Deze verantwoordelijkheid weegt echter soms te zwaar en dan lijkt het leunen op het 'destructief recht' de enige (maar ongepaste) uitweg. Daarom is het van het aller-grootste belang dat ouders erkenning geven voor wat kinderen doen en zo bijdragen tot een positieve ontwikkeling van het kind.

Dit impliceert dat het gebod 'vader, moeder zult gij eren' eigenlijk moet aangevuld worden met een gebod voor de ouders: uw kinderen zult gij erkenning geven en niet overvragen.

HET 'GEVEN' VANWEGE OUDERE KINDEREN EN HET ONTVANGEN DOOR DE OUDERS

Wanneer de kinderen ouder worden, veranderen de verhoudingen met de ouders eveneens. De tijd komt wanneer kinderen als het ware aan hun ouders kunnen 'terugbetalen' voor de zorg die hun ouders in hen geïnvesteerd hebben. Een vrouw van vierendertig, Sophie, zegt: 'Ik krijg nu geen telefoontjes meer van mijn moeder waarbij ze aandringt dat ik haar toch écht moet bellen als ik het niet aankan. Mijn moeder belt me nu met háár zorgjes (...). Eigenlijk vind ik het zelfs wel fijn dat ik nu een beetje voor haar kan zorgen. Ze heeft zo lang zoveel voor mij gedaan'¹⁶. Kinderen kunnen nooit volledig teruggeven wat ze van de ouders ontvangen hebben, maar toch is het be-

Dit impliceert dat het gebod 'vader, moeder zult gij eren' eigenlijk moet aangevuld worden met een gebod voor de ouders: uw kinderen zult gij erkenning geven en niet overvragen.

langrijk dat ze de mogelijkheid krijgen om iets te geven aan de ouders.

Sommige ouders kunnen zich echter afsluiten voor het 'geven' van de kinderen. Wanneer kinderen volwassen worden, kunnen ouders voortdurend voor hen blijven zorgen en als het ware verhinderen dat de kinderen zelf verantwoordelijkheid opnemen. Ze willen enkel geven en kunnen niet ontvangen. Op die manier wordt de 'balans tussen geven en nemen' ernstig verstoord.

Volwassen kinderen geven aan hun ouders door zorg te dragen voor zichzelf en voor de toekomst, door zelf kinderen te hebben en deze op te voeden, door zich te engageren voor het milieu, voor de derde wereld, enzovoort. De zorg voor de ouders wanneer ze het financieel en lichamelijk moeilijk hebben en de aanwezigheid bij het ziekbed zijn andere vormen van 'eer' die aan ouders kan worden gegeven. Ook de aandacht voor overgeleverde tradities is een vorm van 'eren' van de ouders. Een koppel dat huwt voor de kerk omdat de ouders het graag hebben en een dochter die zondags mee naar de mis gaat om haar grootmoeder een plezier te doen, uiten op die manier hun loyaliteit tegenover de (groot)ouders. En dat is zowel voor de kinderen als voor de (groot)ouders zeer waardevol!

ZEGEN

BIJBELSE EN CONTEXTUELE WIJSHEID OVER DE ZEGEN VAN HET EREN

In de bijbelse formulering van het vierde gebod wordt de nadruk gelegd op het heilzame karakter van het eren van vader en moeder. In het boek Exodus (Ex 20,12) lezen we: 'Eer uw vader en uw moeder. Dan zult u lang leven op de grond die de HEER uw God u schenkt'. In Deuteronomium (Dt 5,16) wordt het gebod herhaald: 'Eer uw vader en moeder, zoals de HEER uw God u heeft geboden. Dan zult u lang leven en gelukkig zijn op de grond die Hij u schenkt'.

Het kunnen 'geven' aan de ouders, zichtbaar loyaal kunnen zijn, levert 'verdienste' op voor het kind. Het kind bouwt 'constructief gerechtigde aanspraken' op, zegt Nagy. De basis voor een gelukkige ontplooiing wordt op die manier verstevigd. De bijbelse metaforen 'leven op de grond die de Heer u schenkt' en 'lang leven en gelukkig zijn' illustreren Nagy's theorie. De wijsheid uit het boek Handelingen wordt bevestigd: 'Het is zaliger te geven dan te ontvangen' (Hnd 20,35). Of: door te geven, ontvangt men! Dat is tevens een zinvolle interpretatie van de uitdrukking, die eveneens de titel is van het hoofdwerk van Nagy, 'tussen geven en nemen' (*Between give and take*)¹⁷.

HETERONOMIE

Vanuit de lezing van zowel de bijbel als het werk van Nagy, worden we erop attent gemaakt dat de kinderen niet volledig zelf hun geluk creëren. Ze hebben de 'zegen' die voort-

vloeit uit het 'eren van vader en moeder' niet volledig zelf in de hand, hoe zeer zij zich ook inspannen om hun ouders ter wille te zijn. De 'zegen' wordt vergroot wanneer de ouders de 'eer' ook willen ontvangen en de uitdrukking van de loyaliteit van het kind mogelijk maken en het kind hiervoor erkenning geven. Zowel het individu, als de hele familie en de andere mensen die in relatie treden met hen die 'eer geven' en die 'eer ontvangen' genieten van deze zegen. Mensen verwerven verdienste en zelfwaardergevoel door te kunnen geven en de relaties met anderen worden hechter. Ook de toekomstige generaties worden er 'beter' van: mensen die werken aan een positieve relatie met hun eigen ouders, zijn minder snel geneigd om 'onbetaalde rekeningen' te presenteren aan de toekomstige generaties. Dat is één van de hoofdzichten uit de contextuele therapie. In de bijbelse formulering wordt uitdrukkelijk gesproken over de Heer, die aan de basis ligt van het geluk: Hij schenkt de grond. Gelovige mensen zullen hun ervaringen ook op deze manier duiden. Ze ervaren 'heteronomie': de Andere beïnvloedt en bevordert hen in het vormgeven aan hun relaties en in het vinden van het eigen welzijn. In het eren van vader en moeder kunnen sommigen zelfs een spoor van God ont-

Mensen die werken aan een positieve relatie met hun eigen ouders, zijn minder snel geneigd om 'onbetaalde rekeningen' te presenteren aan de toekomstige generaties. Dat is één van de hoofdzichten uit de contextuele therapie.

dekken. In de hervonden dialoog met vader of moeder na een lange breuk met de ouders kan een gelovig iemand ervaren hoe er werkelijk iets nieuws ontstaat. Een teken van de scheppende en herscheppende kracht van God?

BELANG VAN DE BELOFTE VAN ZEGEN

De nadruk op de 'zegen' die voortvloeit uit het eren van vader en moeder is belangrijk om te vermijden dat mensen de vraag naar een zichtbare vormgeving van 'loyaliteit' tegenover de ouders onhaalbaar achten. Het gebod kan immers zeer hard klinken. Niet iedereen is zomaar in staat tot het uitdrukkelijk 'eren' van zijn ouders. Een telefoontje naar de ouders bijvoorbeeld lijkt soms onmogelijk. De belofte van 'zegen' kan in een dergelijke situatie een belangrijke motivatie zijn om toch te werken aan de relatie met de ouders en om de balansen 'in beweging' te brengen.

Er zijn echter situaties waarin het vierde gebod eerder een vloek dan een zegen met zich mee lijkt te brengen.

VLOEK

'UW KINDEREN ZIJN UW KINDEREN NIET': HET GEVAAR VAN EEN CLAIM OP DE KINDEREN

Hierboven werden reeds enkele belangrijke voorwaarden opgesomd, opdat het vierde gebod, of: het uiten van loyaliteit tegenover de ouders, werkelijk een 'zegen' zou kunnen zijn. In dit laatste punt vatten we samen hoe de vloek die het vierde gebod zou kunnen worden, kan afgewenteld worden.

Het is mogelijk dat ouders het vierde gebod (of een vage herinnering eraan) gaan gebruiken om van hun kinderen 'gehoorzaamheid' te eisen. Ouders kunnen kinderen ernstige verwijten maken wanneer deze wegen inslaan die ze hun kinderen liever niet hadden zien begaan. Hun kind is dan ondankbaar en deloyaal, menen ze. Vaak vergeten ze echter dat kinderen hun loyaliteit toch op een of andere wijze vorm geven, bijvoorbeeld wanneer ze, zoals Stef Bos zingt, ontdekken hoezeer ze lijken op hun ouders. Deze ontdekking is ook een vorm van uiting van loyaliteit. Bij de geboorte en in de opvoeding van de eigen kinderen komt dit besef van verbondenheid met de eigen ouders soms zeer sterk naar voren. Het contextuele gedachtegoed helpt ouders dus te ontdekken hoe hun kinderen hun loyaliteit gestalte geven. Deze uiting van 'eer' kan soms zeer anders zijn bij de verschillende kinderen in één gezin. Een voorbeeld. Een broer en een zus, beide student, kunnen zich zeer verschillend verhouden tegenover hun ouders. De ene kan zeer veel thuis studeren, terwijl de andere bijna nooit thuis komt, maar wel geregeld naar huis telefoneert en in zijn of haar beslissingen veel rekening houdt met de ouders. De ene

Ouders kunnen kinderen ernstige verwijten maken wanneer deze wegen inslaan die ze hun kinderen liever niet hadden zien begaan. Hun kind is dan ondankbaar en deloyaal, menen ze. Vaak vergeten ze echter dat kinderen hun loyaliteit toch op een of andere wijze vorm geven,

Loyaliteit, het eren van vader en moeder, is positief, een zegen, zoals boven gezegd, op voorwaarde dat de andere, de ouder, op een respectvolle manier met deze loyaliteit omgaat en deze niet misbruikt.

vorm is niet noodzakelijk minderwaardig tegenover de andere. Ouders worden er vanuit het contextuele denken eveneens toe aangespoord om het voor de kinderen mogelijk te maken om hun loyaliteit op een positieve manier te uiten.

TE VEEL GEVRAAGD?

De eis tot 'gehoorzaamheid' en 'inschikkelijkheid', ondersteund door het vierde gebod, kan zeer destructieve gevolgen hebben. Hierbij kan gedacht worden aan incest, waarbij (meestal) de vader zeer hoge eisen stelt aan de dochter, die zich zeer loyaal en inschikkelijk opstelt. Nagy spreekt daarom over de noodzaak van 'passend geven'. Daarmee bedoelt hij dat mensen niet ten koste van zichzelf moeten geven aan anderen. Door dialoog en inzicht in de relationele balansen in iemands leven, komen sommigen tot de vaststelling dat ze teveel gegeven hebben aan hun ouders en dat het tijd wordt dat ze ook voor zichzelf zorgen. Loyaliteit, het eren van vader en moeder, is positief, een zegen, zoals boven gezegd, op voorwaarde dat de andere, de ouder, op een respectvolle manier met deze loyaliteit omgaat en deze niet misbruikt. Door met de incest naar buiten te komen, voelt een dochter zich vaak erg deloyaal tegenover haar familie. Ze verklapt een geheim en voelt dat ze ervoor ge-

straf zal worden en dat de situatie in het gezin nog moeilijker kan worden. Een hulpverlener zal er echter ook op moeten wijzen dat het voor het meisje zelf, en voor de toekomstige generaties, en tenslotte ook voor de hele familie, beter is om over de incest te praten zodat deze kan ophouden. Onrecht moet gestopt worden, hoezeer het ondergaan van het onrecht ook een uiting is van 'loyaliteit' en 'eer'.

PARADOXALE LOYALITEIT: ONMOGELIJKHEID EN MUST

In problematische gezinssituaties is het mogelijk dat de kinderen zich zeer loyaal opstellen tegenover de ouders en het gezin, bijvoorbeeld door een groot deel van de taken in het huishouden over te nemen. Het is echter evenzeer mogelijk dat iemand zich niet in staat voelt om een of andere vorm van 'eer' te bewijzen tegenover zijn ouders. Nagy wijst er echter voortdurend op dat een breuk met de ouders of een verstoring van de dialoog tussen ouders en kinderen hoe dan ook negatieve gevolgen heeft voor alle betrokken partijen. Iemand die zijn ouders reeds jaren niet meer gezien heeft, is soms in gedachten meer bezig met zijn ou-

Het is mogelijk dat iemand zich niet in staat voelt om een of andere vorm van 'eer' te bewijzen tegenover zijn ouders. Nagy wijst er echter voortdurend op dat een breuk met de ouders of een verstoring van de dialoog tussen ouders en kinderen hoe dan ook negatieve gevolgen heeft voor alle betrokken partijen.

ders en met de breuk dan iemand die zijn ouders elke week bezoekt. Een 'breuk' in de 'onverbreekbare' relatie tussen ouders en kinderen brengt, aldus Nagy, een grote onvrijheid met zich mee. Daarom is het toch belangrijk dat gezocht wordt naar vormen om 'eer' te bewijzen tegenover de ouders.

ONTSCHULDIGING OF EXONERATIE

'Ontschuldiging' of 'exoneratie' vormt in dat geval een mogelijkheid volgens het contextuele denken. Exoneratie is het proces waarbij iemand zijn ouders niet langer laat 'boeten' voor het aangedane onrecht. Dit is iets anders dan 'verontschuldigen'. De schuld zelf kan niet zomaar van de schouders genomen worden, alsof we het verleden ongedaan kunnen maken. Exoneratie is ook geen ontkenning van de geleden pijn bij het slachtoffer. Wel wijst het op de moeilijke stap om te zeggen: 'Mijn vader of moeder is meer dan de dader van het onrecht waar ik onder geleden heb, ik begrijp (voor een deel) dat zij het ook niet gemakkelijk gehad hebben en daarom ben ik bereid om opnieuw een echte dialoog met hen aan te gaan.' Dit kan nog niet écht vergeving genoemd worden, omdat vergeving veronderstelt dat er een werkelijke 'bekering' is bij de ouder ('dader'). Exoneratie daarentegen is een proces dat zich in het 'slachtoffer' (meestal het kind) voltrekt. Exoneratie is immers ook zéér belangrijk voor degene die exonereert zelf: hij wordt bevrijd van wrok- en haatgevoelens. Het 'slachtoffer' dat exonereert zal minder de neiging hebben om anderen (bijvoorbeeld de eigen kinderen)

'Eer uw vader en uw moeder' betekent dat we ook in moeilijke situaties blijven geloven in de mogelijkheden en het verantwoordelijkheidsbesef van de ouders.

te laten boeten voor het geleden onrecht dat voor een groot deel door de ouders werd veroorzaakt.

Exoneratie is een mogelijkheid om ouders, die hun kinderen niet de gepaste zorg bewezen hebben, toch te 'eren'. Dit kan echter enkel als het kind daar vanuit zichzelf toe in staat is. Contextuele therapie kan helpen in het proces van exoneratie, maar een te snelle en opgedrongen exoneratie is nefast voor het kind, wiens lijden niet ernstig wordt genomen. Toch mag niet vergeten worden dat elke ouders, als ouder en als mens, respect verdient. Niet elke ouder slaagt erin om de verantwoordelijkheid voor de kinderen in concrete daden om te zetten. 'Eer uw vader en uw moeder' betekent echter dat we ook in moeilijke situaties blijven geloven in de mogelijkheden en het verantwoordelijkheidsbesef van de ouders. Zowel het contextuele denken als het bijbelse gebod 'eer uw vader en uw moeder' laten ons de waarde en de noodzaak hiervan zien.

■ Annemie Dillen

NOTEN

- 1 De Hongaarse naam 'Nagy' moet worden uitgesproken als 'Nodzy'. De naam 'Boszormenyi' verwijst naar een streeknaam. In vrijwel alle publicaties over contextuele therapie wordt de enkelvoudige naam 'Nagy' gebruikt.
- 2 Zie ook de bespreking van dit thema in mijn licentiaatsthesis: A. DILLEN, *Ongehoord vertrouwen. Het contextuele en intergenerationele denken van Ivan Boszormenyi-Nagy als uitdaging voor ethiek en theologie*. Onuitgegeven verhandeling tot verkrijging van de graad van licentiaat in de Godsdienstwetenschappen (Promotor: prof. D. POLLEFEYF), Leuven, 2000, 199 p., p. 169-176.
- 3 Cf. A. VAN HEUSDEN & E.M. VAN DEN EERENBEEMT, *Balans in beweging. Ivan Boszormenyi-Nagy en zijn visie op individuele en gezinstherapie*, Haarlem, 1983, 31988, p. 83.
- 4 Dit noemt Nagy 'gespleten loyaliteit'.
- 5 *Katechismus van de katholieke kerk*, Brussel, 1995, p. 464.
- 6 *Katechismus*, p. 475.
- 7 Gevoelens zijn bij Nagy immers duidelijk onderscheiden van de 'ethische dimensie' in relaties. Iemand kan zich deloyaal voelen, maar niet deloyaal zijn.
- 8 Dit voorbeeld wordt vermeld in A. ONDERWAATER, *De theorie van Nagy. De onverbreekelijke band tussen ouders en kinderen*, Lisse, 1986, 51998, p. 67.
- 9 I. ROSSAERT, 'Een mooi paar, maar ze pasten niet samen'. *Reportage. Kinderen van gescheiden ouders*, in *De Standaard*, 13 januari 2000, p. 2. Zie ook I. BOSZORMENYI-NAGY & G.M. SPARK, *Invisible Loyalties. Reciprocity in Intergenerational Family Therapy*, New York, 1973, p. 47-48.
- 10 Voor de idee van een 'groeiethiek', waarbij concepten als 'groter goed', 'kleiner goed' en 'het best menselijk mogelijke' centraal staan, zie R. BURGGRAEVE, *Tussen Rome en leven. Essay over een ethiek van het haalbare*. Opgetekend door ILSE VAN HALST, Tiel, 1994, p. 78-83. Cf. *Katechismus*, p. 468.
- 11 *Katechismus*, p. 468.
- 12 KATHOLIEKE BIJBELSTICHTING, *De Bijbel. Uit de grondtekst vertaald. Willibrordvertaling. Geheel herziene uitgave 1995*, 's-Hertogenbosch, 21996, p. 108.
- 13 Mc 7,8-13.
- 14 Zie M. MICHIELSEN, W. VAN MULLIGEN, L. HERMKENS (red.), *Leven over leven in loyaliteit. Over contextuele hulpverlening*, Leuven-Amersfoort, 1998, 21999, p. 280. Mensen gaan hun 'recht' vaak halen bij anderen, onschuldige derden en worden blind voor het onrecht dat ze hiermee anderen aandoen.
- 15 E.M. VAN DEN EERENBEEMT, *Alle dochters! Drie generaties vrouwen en hun familiekwesties*, Haarlem, 21997, p. 83.
- 16 I. BOSZORMENYI-NAGY & B.R. KRASNER, *Between Give and Take. A Clinical Guide to Contextual Therapy*, New York, 1986.
- 17 Deze casus is overgenomen uit: B.H. BAAKMAN, *Van je familie moet je het hebben! Over de relatie tussen volwassen kinderen en hun oudgeworden ouders* (Toerusting), Den Haag, 1990.

VERWERKINGSTIPS**1. Gespreksoener**

'Mevrouw C (47 jaar) had het contact met haar familie jaren geleden verbroken. Zij was door haar aan alcohol verslaafde vader langdurig en grof mishandeld. Het opbouwen van een eigen bestaan was met veel vallen en opstaan gelukt. Bij uitzondering sprak ze wel eens een zus. Maar verder leefde zij geheel gescheiden van alle familieleden. Toen haar vader plotse-ling stierf, had niemand haar op de begrafenis verwacht. Maar zij ging, boos, op het haatdra-gende af, uit loyaliteit. "Hij was per slot van re-kening mijn vader". Huilen deed ze niet. Wel werden er vanaf die dag weer voorzichtig fami-liale relaties aangegaan.'¹⁸

Hoe beoordeelt u de houding van mevrouw C vanuit onze analyse van ouder-kindrelaties? Kent u gelijkaardige situaties?

2. Vragen als aanleiding tot een groeps-gesprek

- Welke aspecten uit het artikel zouden van pas kunnen komen in gesprekken met ou-ders/met kinderen?
- Op welke manieren geeft u zelf vorm aan

uw loyaliteit tegenover uw ouders? Hoe ver-schilt u hierin van uw broer(s) en/of zus(sen)? Welke rol vervult de relatie met uw ouders in uw eigen leven? Welke (per-sonlijke) motieven zou u aanhalen om de waarde van het gebod 'vader, moeder zult gij eren' uit te leggen?

- Op welke manier ervaart u het 'geven' van uw eigen kinderen of kinderen die u kent?
- Hoe ziet uw 'legaat' eruit? Wat doet u er-mee? Waar/bij wie ondervindt u steun om op een positieve manier aan de toekomst te werken?
- Is 'geloof' een 'breekpunt' in de relatie met uw eigen ouders/kinderen? Ervaart u in de relatie met eigen ouders/kinderen stimu-lansen om te geloven in een bevrijdende, (her)scheppende en liefdevolle God of doen moeilijkheden in relaties u twijfelen aan uw geloof?
- Hebt u het gevoel dat u 'passend' kan ge-ven en ontvangen in de relatie met kinde-ren/ouders? En in andere relaties (bijvoor-beeld tegenover vrienden, collega's)? Bent u tevreden met de balans tussen geven en nemen in uw eigen leven?